

БУМ НЕЗАЛЕЖНИХ ТЕАТРІВ

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами 2017–2018 рр.)*

Український театр – справжнє багатство, неповторне свідчення української духовності. Водночас театральне мистецтво є своєрідним дзеркалом, у якому відбиваються всі проблеми і процеси становлення і трансформації, характерні особливості життя суспільства, його прагнення, духовний та інтелектуальний потенціал, негативні й позитивні тенденції його розвитку. Умістивши в своєму феномені все різноманіття культур, театр є універсальною мовою спілкування людини з буттям [1].

Як зазначив Міністр культури України Є. Нищук, вітчизняний театр має глибоке історичне підґрунтя, об'єднує в єдину велику родину тих, хто творить театральне мистецтво – від плеяди корифеїв української сцени, що роками зберігають національні традиції, до молодих талановитих митців, які творять нове обличчя українського театру. Їхнє покликання відверто та живо зображати сучасність, реагувати на виклики часу та його мінливість, демонструючи відкритість світу та об'єднуючи суспільство навколо одвічних людських цінностей. Чутливість театру, її справжніх митців зцілюють болючі рани, завдані агресором. Сьогодні ми по-особливому відчуваємо свою єдність, свій нерозривний зв'язок один з одним [2, 3].

Вітчизняні державні та комунальні театри мають значний авторитет та користуються любов'ю глядачів. Зокрема, 2017 рік став дуже успішним для столичних комунальних театрів. Це засвідчує звіт про виконання Комплексної міської цільової програми «Столична культура» за 2017 рік. Понад 80 прем'єр та 700 тисяч глядачів у 2017 році – це безпрецедентний успіх комунальних театрів. «Загальна ж кількість вистав – понад п'яти тисяч», – повідомила директор Департаменту культури виконавчого органу КМДА Д. Попова [4].

Та життя не стоїть на місці, тож у нових соціальних та естетичних умовах постає питання про оновлення вітчизняного театру, про необхідність пошуку нової мистецької мови, яка б відповідала викликам сучасності.

Сьогодні театр ХХІ століття – це театр взаємодії і активного втручання в реалії життя, осмислення фактів і формування перспектив, театр, який співзвучний з ритмом сучасного суспільства. Сама парадигматика театру як чистої форми істотно змінилася під впливом сучасного візуального мистецтва, філософських дискурсів, цифрових технологій та мас-медіа [5].

А яким буде театр майбутнього? На це запитання даються різні відповіді. Але вже зрозуміло, що сьогодні театр перетворюється на один із експериментальних майданчиків для випробовування креативних можливостей не тільки нових технологій, але й нової театральної мови.

І впевненими лідерами у цих творчих процесах стали в останні роки незалежні театри.

Зараз в Україні справжній бум таких театрів. Так, тільки у Києві, на 28 офіційних театрів, існує більше ніж 100 незалежних. «Кістяк» такого театру, як правило, складається з продюсера і/або режисера. Актори часто змінюються від вистави до вистави. У кожного театру – своя специфіка. Наприклад, «Театр переселенця» – документальний театр, PostPlay працює з перформансом, а Ріс Ріс – імерсивний театр [6,7].

Незалежний театр – це театр приватної форми власності, діяльність якого наближена до західних моделей антрепризи. Тобто такий, у якому продюсер чи режисер збирає трупу під окремий проект, не створюючи постійного колективу. Розрізняють театри-студії (тут ще й навчають), арт-проекти (окремі вистави, перформанси, акції) та власне незалежні – приватні театри (які не фінансуються державою). Останні можуть бути проектними (без постійного репертуару) чи на зразок державних – репертуарними. Тож, наприклад PostPlayТеатр або «Дикий театр» – репертуарні, як і комунальні, але проводять кастинг акторів для кожного проекту окремо, подібно до антрепризи.

Вистави незалежних театрів формують рекламну історію своїх брендів, пул режисерів і виконавців, шукають потенційного реципієнта. На своїх афішах вони завжди вказують власні логотип і назву, зазначають авторів проекту, його виконавців і продюсерів. Часто саме на афішах та іншій друкованій продукції простежується впізнаваний фірмовий стиль організації. Тут також зручно навести приклад «Дикого театру»: їхні програмки й плакати кислотних кольорів розроблені одним дизайнером. Це полегшує розпізнавання та запам'ятовування назви й бренду загалом [8].

У ЗМІ, характеризуючи активізацію незалежних театрів, зазначають, що до театру поступово приходять покоління молодих професіоналів, які не цураються слова «менеджмент» у контексті своєї діяльності в професії.

Вони впевнені, що незалежний театр – це театр, якому не вистачає всього: грошей, часу, майстерності, ресурсів, приміщень. Але попри це, він часом набагато цікавіший за традиційне меню від репертуарної сцени. Навіть більше, на думку деяких критиків, ситуація обертається таким чином, що саме державний сектор театру (не без приємних виключень) усувається на маргінес культурного простору, тоді як володарем думок та головним ньюзмейкером галузі стає театр незалежний. Це пояснюють ростом самосвідомості, адже зовнішні умови залишилися ідентичними тим, що були три роки тому, і вони далекі від тепличних [9].

На сторінках преси можна зустріти й зовсім безапеляційні твердження, що театр поступово полишає свою нагріту ретроградну нішу і виходить у площину конкурентоспроможної альтернативи культурного дозвілля та

інтелектуального харчу для людей, які прагнуть мислити, гостро відчують фальш і здатні критично обирати: що їм потрібно, а що можна лишити на смітнику історії [10].

Навіть явні успіхи державних театрів викликають у представників незалежного руху скептичну реакцію. «У Києві є традиція походів у театр. Але немає планки якості: всі йдуть і дивляться, що показують. Не всім людям потрібно, щоб з ними говорили про війну, ксенофобію, сексизм. Їм досить прийти і подивитися в черговий раз „Приборкання норовливої“, і це нормально» [7].

Що ж до самих незалежних театрів, то можна констатувати, що останнім часом такі театральні колективи, займаючись промоушеном нових проектів, використовують термін «вперше в Україні». Така вже практично обов'язкова ремарка на афіші, звичайно, привертає до себе увагу, додає вагомості і, по суті, дійсно, відображає реальну ситуацію – кожна трупа, в конкретному складі, з конкретним твором, здійснює своє «вперше». Звичайно, для тих, кому важливо, «дійти до самої суті», прискіпливий або просто уважний погляд на самопризначених новаторів може обернутися серйозним розчаруванням. Адже про найсміливіші «сучасні експерименти» можна прочитати в підручниках з історії театру, зокрема, українського. Але що ж тоді? Зупинятися і припиняти власний пошук? [11].

Тож, нові незалежні театри, яких з кожним роком стає все більше, активно шукають свою нішу в театральному мистецтві.

Одним з найпопулярніших незалежних театрів став вже згаданий «Дикий театр». Його вистави збирають аншлаги, хоча вони говорять на непрості теми: про гендерну нерівність, стереотипи, байдужість і навіть про світовий тероризм. «Дикий театр» засновано у 2016 році. Причиною його появи був театральний голод. Тоді й виникла ідея створити театр, який би говорив з глядачами однією мовою та торкався питань, які хвилюють сучасну людину. «Дикий театр» – це група однодумців, приблизно 100 осіб вільних акторів, режисерів, художників. Головне завдання – показувати такий театр і такі тексти й теми, які не можна побачити на сценах державних театрів у будівлях з вензелями, де все «чинно-благородно і по-чеховськи тоскно». Півтора року театр «бомжував». Актори репетирували в підвалах, коридорах, на квартирах. Та театр зробив такий кочівницький образ своєю фішкою, і тільки за перший рік зіграв свої вистави на 36 майданчиках. Це були і театри, і клуби, і навіть КМДА, і київський цирк. Найбільше відкриття за два роки існування «Дикого театру» – це те, що він став довгостроковим проектом.

Та був й певний негативний досвід. Зокрема, Ярослава Кравченко, одна із засновниць «Дикого театру», зазначає що не може «знайти бюджетну схему, щоб театр заробляв достатньо. Мені хочеться платити хороші гонорари. Того, що ми заробляємо, недостатньо для нових прем'єр. Щоб була гідна оплата, вистави потрібно грати 10 разів на місяць, а це – фізично неможливо».

Ярослава Кравченко наголошує, що «у нас є система державних і незалежних театрів. Бюджетні гроші йдуть виключно на державні театри. Але

при цьому є глядачі – і їх багато, – які ходять в незалежні театри. Це означає, що держтеатри не в повному обсязі задовольняють їхні культурні потреби. А ще це означає, що десь державний сектор не допрацьовує, тому що держтеатр, який фінансується коштом глядачів, не дає цим глядачам того, що їм потрібно. Саме тому вони йдуть до нас. Відповідно, якщо ми виробляємо 20% контенту, якого не вистачає, значить, ми виконуємо функцію, яку мають виконувати держтеатри. Різниця в тому, що ми робимо все за свої ресурси, платимо гроші державі і ці ж гроші йдуть на фінансування державних інституцій».

Втім, творці «Дикого театру» вважають, що актуальний театр – поза зоною комфорту, яку вони, на їхню думку, і руйнують своїми виставами. Тож, існування самого театру у далеких від комфорту умовах теж виглядає логічним [7, 12].

У грудні 2009 року, цілком несподівано для епохи кризи, в столиці з'явилася нова театральна сцена – Центр мистецтв «Новий український театр». Вірніше сказати – відновила свою діяльність. Засновник і художній керівник театру – режисер Віталій Кіно. Вперше «Новий український театр» був створений у 1998 році. Ідея відновити «Новий український театр», та ще й на окремому «стаціонарному» майданчику, виникла, коли Віталій Кіно випустив власний акторський курс у Київському коледжі театру і кіно. Дипломні вистави, адаптовані під нову сцену, і стали першими виставами оновленого театру, в невеликому будиночку в центрі Києва. Власне, тут два театри в одному. Перший – дитячий, під назвою «Божа Корівка», у репертуарі якого: «Івасик-Телесик», «Як левеня і черепаха пісню співали», «Зимова казка» та ін. Другий – «Новий український театр» з дорослими, ґрунтовно продуманими, драматичними творами. Позиція театру така, що репертуар складається наполовину з сучасної драматургії, а наполовину – з класики. Тому, якщо у театрі з'являється вистава за класичним твором, то наступна прем'єра обов'язково буде за текстом сучасного драматурга, і зазвичай це така п'єса, яка ще не з'являлась на сценах інших театрів.

Такими «відкриттями» у «Новому українському театрі» стали п'єси Наталі Уварової, Романа Горбика, Віктора Рибачука, Миколи Халезіна, Марини Смілянець, вистава за мотивами творів Тані Малярчук.

Двері «Нового українського театру» завжди відкриті для молодих режисерів, акторів, сценографів. Варто лише принести цікаву ідею і творча команда театру допоможе її реалізувати [13, 14].

Доволі резонансною є сьогодні й робота PostPlay Театру. Він виник після того, як його засновники, драматурги – Ден і Яна Гуменні, режисер – А. Романов, актриса і режисер Г. Джикаєва, керівник дитячої театральної студії – О. Жуган, знайшли приміщення (без оплати за оренду) у промисловій зоні міста. Адаптувавши складський простір до театального, вони офіційно відкрили його моновиставою «Ополченці» за п'єсою Д. і Я. Гуменних «Дочці Маші купив велосипед» у постановці А. Романова. Цей документальний спектакль базується на реальній розповіді чоловіка зі Сходу, якого зустріла

актриса театру в центрі Києва (розмову було записано на диктофон, згодом на її основі створено п'єсу).

PostPlay Театр називають у пресі «першим українським андеграундним театром». Своїми проектами театр привертає увагу суспільства до «незручних», гострих, болючих тем. Колектив розуміє, що жоден мистецький акт не здатен змінити світ, проте сподівається, що світогляд окремої людини можна змінити. Тематика вистав – від політичних до гендерночутливих, кожен зможе знайти близьке для нього.

Колектив театру переконаний, що однією з важливих на сьогодні проблем є питання соціальної комунікації. Тож, театр створює умови для суспільного діалогу, дає право бути почутими тим, кого суспільство зазвичай ігнорує. Через мистецькі акти він залучає проблеми вимушених переселенців та інших «нових пригноблених» груп до культурного й загальнодержавного контексту. Таким чином підняті у виставах та на обговореннях гострі питання отримують суспільний резонанс.

PostPlay Театр працює за репертуарно-проектним принципом, зацікавлений у співпраці з іншими творчими одиницями та угрупованнями, розглядає усі пропозиції, надає приміщення для репетицій і показів, тому має досить насичену афішу

Ключові вистави PostPlay Театру: «Сіра Зона» (режисер – Галина Джикаєва, драматурги – Ден та Яна Гуменні), присвячена проблемам переселенців зі сходу України та Криму; «Більше, ніж жінка» (куратор проекту – Ніно Ходорівська) – перша в Україні вистава, присвячена темі гендеру та трансгендерності; «50 перших днів війни» (режисер – Ден Гуменій, текст – Наталія Казеннова) – театралізоване дійство за щоденниками журналістки Наталії Казеннової, яка змушена була залишити рідний Донецьк у зв'язку з початком військових дій; «Чорний сніг» (постановка, ідея – Ден та Яна Гуменні), присвячена боротьбі за існування чотирьох міст – Нагасакі, Сараєво, Донецька та Алеппо. Через пластичну форму тут розкривається прагнення до життя в умовах надзвичайних ситуацій.

Специфіка PostPlay Театру ще й в тому, що після вистав зазвичай відбуваються обговорення, котрі інколи переростають у палкі дискусії. Предмет обговорення – не сама вистава та її естетична цінність, а коло окреслених нею проблем. PostPlay Театр надає можливість висловитися кожному, хто готовий почути та поважати думку інших [15, 16].

Своє місце у театральному полі столиці зайняв й театральний проект під назвою «Театр переселенця».

В основі сюжетів постановок – реальні історії переселенців, які особисто беруть участь у створенні п'єс і стають їхніми ж акторами. «Театр переселенця» в першу чергу працює зі страхами людей. А побороти ці страхи можливо за допомогою діалогу або просто висловлення наболілого. На цьому й побудовано вистави проекту.

«Я думаю, що сучасний театр – це театр соціальний і терапевтичний, – розповідає засновник «Театру переселенця», німецький режисер і волонтер організації «Новий Донбас» Г. Жено. – Займатися мистецтвом заради мистецтва в нашій дійсності дуже дивно. Ми відповімо нашою діяльністю на найбільш гостре соціальне питання. Відповімо дією. Будемо ставити не тільки спектаклі на основі історій переселенців, але й створимо для них же робочі місця й місце психологічної підтримки».

Одним із перших проектів театру стала вистава «Миколаївка» про учнів однієї миколаївської школи. Діти розповідають про свій досвід пережитого: про загиблих родичів і друзів, про особисті проблеми.

Згодом народився спектакль «Де Схід?». Це історія переселенців, які зараз живуть на Західній Україні. Куратором цієї постановки виступила український драматург Н. Ворожбит. Автори вистави не хотіли робити її похмурою. Вони вважають, що попри те, що переселення – це трагедія, водночас воно є і шансом на початок нового життя.

«Мета такого театру – дозволити людині розкрити в безпечному середовищі свої глибинні почуття, повернувши тим самим свободу дій і спонтанність відчувати себе не самотнім, почутим і коханим – вважає військовий психолог і психотерапевт, співавтор проекту О. Карачинський. – Театр забезпечить психологічну, моральну і навіть мистецьку підтримку будь-кому, хто до нас звернеться».

Театр подорожує містами України, щомісяця в театрі створюються нові постановки [17].

У Києві вже п'ятий рік існує епатажний театр з незвичною назвою «Сірий Театр Чуттєвого психоаналізу». Його відмінні риси – інтелектуальність, гумор і еротизм, а ще атмосфера кінематографа, перенесена на театральні підмостки. У репертуарі театру вісім незвичайних вистав – психологічні драми, трилери з елементами еротики і ретромелодрами. У січні 2018 року відбулася прем'єра соло-вистави «Вісім». В Україні такого роду виставу презентували вперше. Пізніше на основі п'єси відзняють однойменну художню стрічку у форматі соло-фільму, який стане підставою для встановлення світового рекорду у сфері кінематографа. Про це заявив Вінсент Меттель, художній керівник «Сірого Театру», автор та режисер проекту «Вісім». Особливістю вистави та фільму є те, що всі ролі виконує одна особа – сам автор ідеї Вінсент Меттель. Рекорд полягатиме на 21 згадуванні автора у титрах. Раніше подібний рекорд встановили на основі 15 згадувань однієї особи у титрах [18, 19].

У 2017 році почала діяти Театральна Лабораторія Мистецького арсеналу «Другий поверх». Вона створює новий перформативний простір, необмежений традиційною театральною сценою та формою. На думку організаторів, вона стане платформою для театру XXI століття. На відміну від репертуарних театрів, багатопрофільний простір Мистецького арсеналу дозволяє реалізовувати інноваційні творчі проекти, що не мають аналогів у культурному просторі України.

Театральна лабораторія є міждисциплінарним простором, який об'єднує теорію і практику сучасного театру. В суспільстві нових технологій і швидких змін актуальний театр, як жива мистецька форма, невтомно шукає нові форми виразу для взаємодії з навколишнім світом. Провідні театральні практики впевнено експериментують з гібридними формами, являючи собою колаж мистецтв, технологій, медійних елементів. Естетика сучасних театральних форм здебільшого формується цифровою культурою, що змінила наше сприйняття світу. Нова драматургія також розвивається за рамками театральної сцени і традиційного театального простору і відходить від догматики тексту, беручи до уваги фізичність театральної форми і важливість усіх елементів сценічної мови. Опираючись на світовий досвід, Театральна Лабораторія покликана оперувати в контексті дискурсів сучасного театру та стимулювати активний творчий пошук у творенні нових форм.

В першу чергу це нетрадиційні методики для створення театральних постановок і сценаріїв, більш відкритий, експериментальний творчий процес, колаборативний підхід (devised) до напрацювання матеріалу. Наприклад, ідея вистави може відштовхуватися від теми, проблематики, образу, музичного твору, постачання не обов'язково потребують драматичного тексту, сценарій може створюватися у процесі репетицій і спільно з усіма учасниками проекту. Зазначені методики вимагають володіння всіма елементами акторської гри, впровадження і вивчення різноманітних практик акторської школи. Важливим елементом є робота з простором, відмінним від традиційної сцени, сценографією, візуальними елементами вистави, робота з мізансценою. На сьогоднішній день є зацікавленість у літературних текстах, їхній інтерпретації і дослідженні через драматургію театру. Пошук нових форм та інтерактивної взаємодії з глядачем, поєднання різноманітних мистецьких форм, сучасних технологій, наукових та гуманітарних дисциплін з перформативною практикою є пріоритетним напрямком Театральної Лабораторії [20].

У грудні 2017 року Театральна Лабораторія Мистецького арсеналу «Другий поверх» представила свій перший театральний проект: «Листи незнайомому другу з Нью-Йорка». Проект створено з підлітками із селища Новгородське Донецької області і розповідає про життя людей, які залишилися жити у прифронтовій зоні. Глядач буквально мав змогу опинитися в кожній історії окремо, адже для кожної в стінах Арсеналу було створено окремий простір. Вистава стала яскравим прикладом сучасного театру [21].

Однією з характерних рис незалежних театрів є спрямованість на експеримент, пошук нових форм самовираження. Декілька років тому майже кожна вистава таких театрів позиціонувалася як новаторська. Сьогодні про це говорять більш обережно; лише деякі постановки визнаються у мас-медіа експериментальними.

Серед таких робіт 2018 року резонансною стала «Сліпота» – спільний проект театру «Мізантроп» і Port creative hub, створений за принципами нового для України жанру, – site-specific.

В мультифункціональному просторі на Подолі Port creative hub, ставши частиною незвичної та неочікуваної вистави, поставленої за мотивами роману португальського письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури Жозе Сарамаго, відвідувачі мали змогу відчути, що таке максимальна концентрація сприйняття. Перебуваючи разом з артистами в абсолютній непроглядній темряві, глядачі мали можливість пережити з ними спільний досвід, виводячи дію історії поза межі сценічного простору прямо у свою уяву. «Витративши на півтори години можливість бачити, в загостреному психічному стані, глядач отримає „нове бачення” самого себе, навколишнього світу, соціальних взаємозв’язків, усталених моральних принципів. Виходячи зі сценічного простору вистави, він зможе змістити власну „точку зборки” і почати дивитися на речі під іншим кутом зору», – вважає режисер І. Мощицький [22].

8 червня 2018 року в київському Європейському культурному центрі «Краків» відбулася прем’єра «Володаря Мух» – ще одного експериментального проекту ЦСМ «ДАХ» від режисера Давида Петросяна за мотивами книг Вільяма Голдінга «Володар мух» та Освальда Шпенглера «Присмерк Європи». Це гротескна антиутопія, «чорна робінзонада» і попередження про те, коли страх створює прірву непорозуміння між людьми. А жанр «Володаря мух» визначили як «перформанс, постдраматичний експресіоністичний театр». Прем’єра спровокувала палітру суперечливих вражень. Глядачі умовно поділилися на три фронти. Перший – обстоює думку, що постановка – «бездарне дуркування», котре «нічого спільного з книгою не має». Друга частина стверджує, що перформанс – сильний ритуал і нічого глибшого вони в житті не проживали. Треті прагнуть фіналу, бо гостро-круто перебували у світі, що виникає, але все обривалося занадто швидко. А творці вистави стверджували, що ведуть «постійний пошук влучних форм відображення сучасності через символізм та психологічний досвід».

Також наголошувалося, що «для „Володаря мух” необхідне ретроспективне, відтерміноване сприйняття. Це означає, що знаходячись безпосередньо в залі, ви свідомі того, що з вами комунікують у різних знакових системах одночасно – як мінімум, це музика, текст, режисерське рішення, сценографія, костюми, світло, тощо. Це відмінні семантичні системи, і тому не потрібно прагнути зрозуміти все одразу, тут і зараз. Те, на чому варто фокусуватись – це цілісно увібрати все дійство, записати його на рівні відчуттів, помітити та взяти для себе якомога більше з усього, аби „пожити” з цим досвідом, а вже тоді – спробувати його осмислити» [23].

Показово, що у 2018 р. вже не тільки з’являються експериментальні вистави, а й виникають театри, формат яких є експериментальним. Так, «Театр Між Трьох Колон», що діє з 1 червня, – це перший інтернет-театр у світі. Це театр, в якому колектив збирає усіх україномовних глядачів з усіх континентів. Це театр для друзів, родичів, близьких людей, які опинилися в різних місцях світу, але відтепер можуть зібратися в одному залі і разом переглянути вистави. Театральний зал – Youtube. Місця для глядачів – завжди перший ряд. А квитки – це лише один клік для підписки на Youtube-канал «Театру Між Трьох Колон».

Тут глядачі зможуть підключатися до трансляцій вистав, слідкувати за тим, що відбувається за кадром, і побачити акторів справжніми. Театр випускає лише україномовний контент та показує вистави лише наживо, не зберігаючи їх. Як потрапити на трансляцію „живим” глядачем – знають лише власники картки глядача «Театру Між Трьох Колон».

Цікаво, що театр виник два роки тому як звичайний незалежний театр. Він працював на Львівській площі. За два роки було поставлено такі вистави як «Бранденбургские ворота» за Е.-М. Ремарком, «Голомоза співачка» за Е. Йонеско, «Хто є хто» за Г. Горіним, «Гріх» за В. Винниченком, «Стільці» за Е. Йонеско, «Калігула» за А. Камю та ін. Але зараз у театрі відчувають потребу охопити більшу аудиторію і рухатися в ногу з невпинно швидким розвитком мереж. Тому й «переїхали» в інтернет [24].

Загалом можна констатувати, що сучасний український незалежний театр розвивається у тенденціях світового театрального мистецтва. Тож відповідний світовий досвід є сьогодні доволі корисним. Пересвідчитися у цьому можна було у березні 2018 р. на презентації бельгійського експериментального колективу CREW у Театральній лабораторії «Мистецького Арсеналу». CREW створює художню реальність на межі театру, науки та нових медіа. Це – майданчик для випробовування креативних можливостей сучасних технологій, розроблення футуристичних системи, де поєднуються нові медіа і художні концепції. І мова не лише про те, що можуть запропонувати віртуальні технології театру, а що перформативна практика може запропонувати для індустрії нових технологій. Чи можна фізично прогулятися у минулому або майбутньому? Чи можна потрапити у реальність якої насправді не існує? Чи може митець трансформувати реальність глядача і помістити його всередину образу? Цей новий досвід перенесення глядача всередину реальності фільму/вистави і є темою над якою працює творча команда CREW. За допомоги авторської розробки, що складається з окулярів віртуальної реальності, трекерів і навушників, можна досліджувати інший час, інші світи і реальності, знаходячись при цьому у фізичному русі [25].

Свідченням популярності та актуальності незалежних театрів є й те, що вони активно працюють не лише у столиці, а й в регіонах.

Так, театр «Прекрасні Квіти» – єдиний в Харкові незалежний професійний театр, що працює в безсловесному жанрі, а також в естетиці пантоміми і мімодрами. Театр здійснює постановку і показ вистав, організацію та проведення творчих соціальних акцій і перфомансів. Акторську трупку театру склали випускники Харківського державного університету мистецтв ім. Котляревського: Артем Вусик, Ігор Ключник і Денис Чмельов. Творчі інтереси театру спрямовано на розвиток театрального мистецтва міста та країни, підняття його на високий рівень, шляхом гармонійного злиття старих і нових театральних форм і технік [26].

Серед найбільш резонансних робіт театру: «Щур» – абсурдний спектакль без слів, в жанрі комедійного детективу, який відразу ж викликав певний дисонанс на тлі інших недержавних театрів Харкова; «ЖИР» – соціально-

сатиричний спектакль, в якому крім звичного складу беруть участь відомий український музикант і актор Сергій Бабкін зі своєю дружиною Сніжаною Бабкіною; «ДПЮ» – спільний документальний проект з громадською організацією «Лінія згоди», у якому театр «Прекрасні Квіти» вперше заговорив зі сцени і вперше попрацював з драматургом (Дмитро Левицький). Тут звучать реальні історії із зони бойових дій, ветерани АТО розповідають про свій досвід життя до війни, на війні і після неї [27].

Серед незалежних театрів Львова виділяють Першу сцену сучасної драматургії «Драма.UA». Це перша в Україні постійнодіюча платформа для постановок сучасної драматургії, над якими працюють режисери з України та Європи. Презентації актуальних драматургічних текстів проходять у різних форматах – сценічних читань, ескізів до вистав та ін. Звичайно, називати власноруч розчищену й мінімально обладнану велику кімнату в надрах Львівського муніципального театру ім. Лесі Українки сценою – занадто гучно. Та, з іншого боку, це задає вектор на перспективу.

Існування у «приймах», звісно, породжує певні проблеми та незручності, проте воно наразі є обопільно вигідним. Адже глядацькі потоки перехрещуються, об'єднуються, до «шокових» в естетичному сенсі подій долучається публіка, до того ж не надто задоволена тихим і мирним триванням львівського театрального життя – і таким чином торує стежку до театру як такого. Тим більше, що у театрі організовано спільні читання драматургічних текстів із глядачами під назвою «Драмгурток».

Перша сцена створена не на порожньому місці. Її команда, насамперед головний ідеолог О. Дудко, має десятирічний досвід організації міжнародних театральних заходів – фестивалів, постановок, гастролей, показів – під брендом Мистецької майстерні «Драбина». Одним із цих проектів є конкурс п'єс «Драма. UA» [28, 29].

Серед резонансних робіт театру – ескіз вистави за п'єсою класика сучасної британської нової драми Сари Кейн «Підірвані» та сценічне читання «Порушники» за п'єсою канадійця українського походження Моріса Панича. Важливою подією стала прем'єра першої у Львові театральної копродукції Першої сцени «Драма.UA» спільно з Першим українським академічним театром для дітей та юнацтва – вистава «Зерносовище» (текст – Наталки Ворожбит, режисер – Андрій Приходько) [29].

«Запорізька нова драма» – молодий незалежний театр, який популяризує сучасну українську драматургію. Така специфікація є рідкісною для міських культурних осередків. Але не лише це є особливістю молодого театру. Вигадування унікальних мистецьких прецедентів, які провокують і дивують – ось найцікавіший вектор діяльності «ЗНД». На сьогодні у театрі 8 акторів, з яких лише 2 – професійні. Театром вже поставлено чотири п'єси та проведено більше ніж 20 читань нової української драматургії. Цікаво, що ряд читань проходять у форматі фестивалю «Дні української драми», а інші в рамках вечірок електронної музики [30].

Широкого суспільного розголосу набули у 2018 р. читання п'єси «Заручини» про суд над Олегом Сенцовим і Олександром Кольченком, влаштовані «Запорізькою новою драмою» та активістами Amnesty International. «Текст повністю засновано на документальних матеріалах, свідченнях в суді», – розповіла організатор акції, драматург Анастасія Косодій. Під час акції її учасники написали листи підтримки Олегу Сенцову, які планують переслати кінорежисерові в колонію [31].

Дуже активним є альтернативний театральний рух у Полтаві. Так, ще у 2011 році драматург Ірина Гарець створила Полтавську Театральну Лабораторію «ПолТеЛа». Команда знайомила полтавців з новою сучасною драматургією, працюючи у форматі читок. У 2015 р. актори «ПолТеЛа» разом з представниками інших аматорських театрів за ініціативою Ірини Гарець та за підтримки Полтавської філії суспільної служби України утворили проектний документальний театр – «Театр Сучасного Діалогу» (ТСД). Основна його ідея – методами мистецтва змінювати суспільство на краще. Колектив позиціонує себе, як «об'єднання самодостатніх творчих особистостей зі своєю певною життєвою позицією, які інструментами театру говорять із суспільством на актуальні соціальні теми, які безпосередньо хвилюють членів колективу».

У постановках театру немає вигаданих історій. Увесь матеріал – це інтерв'ю реальних людей, статті, рефлексії акторів, статистика, наукові факти. Постановки складаються з двох частин: безпосередньо демонстрація вистави та подальше обговорення з глядачами порушених у ній тем. Єдиного складу трупи немає: перед створенням нової роботи оголошується набір. Стати актором або просто попрацювати з темою вистави може кожен охочий.

У плані підбору репертуару «Театр сучасного діалогу» доволі демократичний: голос кожного учасника колективу має значення під час аналізу матеріалу для постановок.

Однією з найбільш резонансних вистав актори вважають постдокументальну драму «Теорія великого фільтра». Вона розкриває суть таких соціальних явищ і процесів як толерантність, дегуманізація, дискримінація, інакшість. Після її постановок зазвичай починається жваве обговорення. Завдання колективу – вивести людей на відкритий діалог на теми, які прийнято замовчувати. Змінила ця вистава і самих акторів: вони стали сприймати дійсність більш критично, стали більш свідомими у своїх діях, вчаться аналізувати та чинити спротив маніпуляціям.

Інколи «Театр Сучасного Діалогу» виступає на своїй сцені на Соборному майдані, але більшість показів відбувається на виїзді: у різних містах, містечках та селах України, від Луцька до Краматорська. Також колектив відвідує міжнародні та всеукраїнські мистецькі фестивалі, громадські форуми, семінари.

«Театр Сучасного Діалогу» – це не виключно акторство, п'єси, репетиції та покази, говорять його учасники. Це простір для саморозвитку і самовираження, це громадянська позиція і спосіб мислення [32].

Шлях від театральної студії до молодіжного театру пройшов ще один полтавський незалежний театр «І по всьому». Його історія розпочалася у 2009

році з вистави «Шевченко Сон. Com». Театр не зовсім звичного формату, бо займається осучасненням та перепрочитанням класичних або ж просто досить старих творів. Колектив змінює художнє рішення твору, адаптує його до сучасності за допомогою музики, костюмів, декорацій (або ж їхньої відсутності). Лідерка театру Олександра Волакова вважає це експериментом, хоча не всі учасники трупі з цим згодні, адже на Бродвеї це вже давно популярний формат.

Вистави для постановок підбирають колективно: кожен учасник колективу має право винести твір на обговорення, а потім уся команда шляхом голосування приймає рішення щодо подальшої роботи. Найчастіше говорять про суперечливі питання людського життя, підсвідоме або ж неусвідомлюване, тобто про ті теми, на які, зазвичай, не говорять.

Однією з кращих своїх робіт учасники колективу вважають виставу «Границя вічності». У своїй діяльності театр прагне, щоб його вистави були актуальними для сучасного глядача [32].

Втім, констатують у мас-медіа, існування незалежного театру в українських реаліях і сьогодні досить складне. Основні проблеми пов'язані з фінансуванням таких театрів. За словами художнього керівника столичного незалежного театру «Мізантроп» І. Мощицького, «робота з незалежним театром – суцільні фінансові втрати і переживання». Незалежний театр «працює в режимі повної і абсолютної самокупності: скільки квитків продали, стільки й заробили. А якщо раптом не продали – значить, роздали гонорари і залишилися ні з чим» [33].

Інша актуальна проблема незалежних театрів – відсутність приміщень. У 95 % з них немає приміщення. «Знайти приміщення» – це найбільший біль для незалежного театру. Втім і у цьому питанні ситуація не стоїть на місці. Зокрема, у вересні 2017 року у столиці з'явився новий майданчик – «Сцена б», де можуть виступати українські незалежні театри

Ініціаторами створення театрального центру стали журналіст Олексій Ананов, засновниця «Дикого театру» Ярослава Кравченко, режисер Сергій Перекрест та Національний центр Олександра Довженка, частина приміщень котрого на 6-му поверсі переобладнується в театральний простір. Ідея «Сцени б» – це створення центру, де ставитимуться найцікавіші постановки не тільки Києва, а й інших міст, гастролі зарубіжних театрів. Ініціатори проекту хотіли зробити «Сцену б» центром нового театру – «для тих, кому все набридло».

Театральна платформа «Сцена б» використовує спеціально створену театральну інфраструктуру: велику сцену-трансформер з глядацькою залом на 300 місць, камерну сцену, репетиційні кімнати, простір для науково-дослідної роботи. Функціонує «Сцена б» за принципом президентства [34].

«Хотілося б, щоб ще на „Сцені б” оселилася і хореографія, і живі концерти альтернативної музики. Також щоб паралельно була школа „Дикого театру” з акторської майстерності; освітні лекції; перегляд важливих вистав з обговоренням критиками. Хочеться створити те місце, звідки не йдуть після завершення вистави, і щоб театр починався задовго до вистави», – наголошує Ярослава Кравченко [7].

Вирішенню деяких проблем незалежних театрів сприятиме й, утворена в 2018 році, Гільдія незалежних театрів України. Це буде майданчик для співробітництва, моніторингу та комунікації недержавних театрів.

«Ініціатори цього незалежного руху – це люди, які хочуть залишатися в Україні, хочуть розвивати українське театральне мистецтво, і не бачать свій вихід як побігти десь за кордон, як роблять зараз кращі українські активісти. Ми хочемо працювати тут, а для цього потрібно створити умови», – наголосила засновниця «Дикого театру» Ярослава Кравченко. Серед основних напрямів діяльності Гільдії – створення комунікаційної платформи, аудит недержавних театрів, створення дискусійного клубу тощо. Важливою є також комунікація державних та недержавних театрів, наголосила член Ради Гільдії, менеджер культури ГО «Культурна Асамблея» Олена Салата. Серед інших стратегічних планів Гільдії – покращення законодавчої бази. На сьогодні незалежні театри оформлено по-різному – як ФОП, як ГО. Деякі театри взагалі ніяк не оформлено. Згідно з чинним Законом України «Про театри та театральну справу», така діяльність є некомерційною. «Проте майже всі театри, зокрема, державні, працюють як прибуткові підприємства та сплачують усі податки. Ми наполягаємо на тому, що театри мають мати окремий організаційно-правовий статус – театр. Ми будемо ініціювати внесення змін до закону», – наголосила Інна Гончарова, член Ради Гільдії.

Гільдія повинна стати всеукраїнською спілкою і об'єднати незалежні театральні колективи країни на добровільних засадах і за підтримки заявлених мети та цілей [35].

Показово, що тема «незалежні – державні театри» піднімалася у дискусіях при утворенні Гільдії незалежних театрів України. Ця ж тема періодично піднімається в інтерв'ю діячів незалежних театрів. Зокрема, Ярослава Кравченка зазначає, що бачить несправедливість у тому, що все робить сама, і при цьому платить податки. «Вони йдуть також на театри, де актори можуть спокійно працювати і їм не потрібно бігати і продавати булочки або свої стартапи. Нехай вони отримують 5–10 тис. грн зарплати, але ці гроші стабільно у них є. Якщо нам не допомагають з фінансуванням, то держава могла б передбачити якусь юридичну допомогу чи пільги на оренду майданчиків. З іншого боку, на це мені можна зауважити: „йди і проси“. Але у мене немає часу вистояти черги в кабінети до чиновників. Я дуже ціную свій час. Державний театр випускає прем'єру раз на півроку, і люди, які отримують зарплату, отримують її всі ці півроку. В нас же вистави готуються місяць – півтора і ми повинні швидко реагувати на теми і пропозиції» [7].

Водночас, як наголосила менеджер культури ГО «Культурна Асамблея» Олена Салата, «представники незалежної сцени хочуть спілкуватися з державним театром і хочуть бути представлені на майданчиках державного театру. І, власне, представники державних театрів говорять про те, що вони згодні на це – вони згодні бачити незалежний театр у себе на сцені» [35].

У ЗМІ констатують, що завдяки «новій драмі» й документальним текстам змінюються та потроху розвиваються репертуари не тільки незалежних, а й державних театрів. На сценах Києва й усієї країни поволі досліджують метод devised theatre (колективного творіння тексту), експериментують із вербатімом та іншими театральними формами [36].

А незалежні театри, всупереч відсутності сприятливих умов, успішно розвиваються. І за цим процесом дуже цікаво спостерігати. Бо, попри унікальність та своєрідність кожного з незалежних театрів, усе ж є те, що їх об'єднує: бажання донести до людей свої думки, свої погляди, своє бачення ситуації. Попри всі труднощі, які виникають на шляху таких колективів, вони продовжують розвиватися, продовжують поширювати мистецтво серед широких мас [32].

Україна має великий потенціал, тут чимало талановитих, енергійних і люблячих театр людей, які багато працюють. І вже зараз є всі передумови для того, щоб новий, по-європейськи налаштований сучасний театр увійшов в український культурний контекст і став тут мейнстрімом [33].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Радунець О. Життя театр, а всі ми в нім – актори [Електронний ресурс] / Радунець О. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/58284>.

2. Вітання Міністра культури України з нагоди Міжнародного дня театру [Електронний ресурс] / Нищук Є. – Текст. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245220203&cat_id=244913751.

3. Вітання Міністра культури України з нагоди Міжнародного дня театру [Електронний ресурс] / Нищук Є. – Текст. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245352326&cat_id=244913751.

4. Комунальні театри у столиці минулого року мали великий успіх, – КМДА / Інформація // День. – 2018. – 8 лют.

5. Театральна лабораторія [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://artarsenal.in.ua/uk/laboratoriya2/teatralna-laboratoriya/>.

6. У Києві більше сотні недержавних театрів – Гільдія незалежних театрів України [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/u-kiyevi-bilshe-sotni-nederzhavnikh-teatriv-%E2%80%93-gildiya-nezaleznykh-teatriv-ukrayini>.

7. Семеник О. Ярослава Кравченко з «Дикого театру»: «У київських театрах немає планки якості – всі йдуть дивитися, що показують» [Електронний ресурс] / Семеник О. – Текст. дані. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/culture/2018/01/11/386981_yaroslava_kravchenko_z_dikogo.html.

8. Головненко А. Антреприза: бізнес, халтура чи незалежний театр? <http://tyzhden.ua/Culture/204843>.

9. Гайшенец А. Підсумки театрального сезону: Горизонтальна трансформація [Електронний ресурс] / Гайшенец А. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2016/07/06/339535_pidsumki_teatralnogo_sezonu.html

10. Гайшенец А. Сезон на старті: «Сцена 6», Жюль Одрі, 100-річчя «Молодого» [Електронний ресурс] / Гайшенец А. – Текст. дані. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/culture/2017/09/08/375954_sezon_starti_stsena_6_zhyul.html.

11. Бирзул Ю. «Діалоги» в театрі без пилу [Електронний ресурс] / Бирзул Ю. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://vomne.net/o-teatre/dialogi-v-teatri-bez-pilu/>.

12. Беатріс Лань Б., Підлужна М. «Дикий театр» – справді дикий? [Електронний ресурс] / Беатріс Лань Б., Підлужна М. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/62543>.
13. Центр мистецтв «Новий український театр» [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://primetour.ua/-uk/excursions/theatre/TSentr-iskusstv--Novyiy-ukrainskiy-teatr-.html>.
14. Смілянець М. Центр мистецтв «Новий український театр» – один з перших незалежних театрів Києва [Електронний ресурс] / Смілянець М. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://teatrarium.com/noviy-ukraine-teatr/>.
15. PostPlay Театр – справжній театральний андеграунд [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://teatrarium.com/postplay-teatr-andegraund/>.
16. Ільків В. Дикий, Літературний та Післяігровий / Ільків В. – Україна молода. – 2016. – 15 берез.
17. Макаревська К. «Театр Переселенця»: психологічні та мистецькі ліки [Електронний ресурс] / Макаревська К. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://cultua.media/teatr-pereselencja-psihologchn-ta-mistECK-lki>.
18. Київський Сірий Театр [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ua.kyivmaps.com/places/kyivskij-seryj-teatr>.
19. В Україні вперше покажуть п'єсу у форматі соло-вистави [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/v-ukrayini-vpershe-pokazhut-p%E2%80%99yesu-u-formati-solo-vistavi>.
20. Театральна лабораторія [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://artarsenal.in.ua/uk/laboratoriya2/teatralna-laboratoriya/>.
21. Вистава «Листи незнайомому другу з Нью-Йорка» [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://artarsenal.in.ua/uk/povidomlennya/vystava-lysty-neznajomomu-drugu-z-nyu-jorka/>.
22. Port creative hub запрошує глядачів долучитися до вистави у повній темряві [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/n/port-sreative-hub-zaproshuye-glyadachiv-doluchitisya-do-vistavi-u-povniy-temryavi/>.
23. Володар мух. Показ вистави [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/volodar-mukh-pokaz-vistavi>.
24. Театр Між Трьох Колон [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/teatr.mizh3kolon/>.
25. Бельгійський інноваційний VR-театр CREW у «Мистецькому Арсеналі» [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/belgiiskii-innovatsiinii-vr-teatr-crew-u-mistetskomu-arsenali>.
26. Прекрасні Квіти [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://varta.kharkov.ua/location/prekrasni-kviti>
27. Про театр [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ua.gobananas.com.ua/about>.

28. Липківська А. Сцена для актуальної драми [Електронний ресурс] / Липківська А. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/scena-dlya-aktualnoyi-dramy-0>.
29. Перша сцена сучасної драматургії «Драма.УА» [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://lviv-online.com/ua/places/theatres/persha-stsena-suchasnoji-dramaturhiji-drama-ua/>.
30. Театр «Запорізька нова драма» [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: http://afisha.zp.ua/org/zaportzka-nova-drama_39.html.
31. У Запоріжжі місцеві театри влаштували читання п'єси про Сенцова і Кольченка [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ua.krymr.com/a/news/29253403.html>.
32. Норіцина Н. Усе буде театр: огляд альтернативних творчих проєктів Полтави [Електронний ресурс] / Норіцина Н. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zmist.pl.ua/news/use-bude-teatr-oglyad-alternativnih-tvorchih-proektiv-poltavi>
33. Платонова А. Между Covent Garden и Кукуево. – Платонова А. // Фокус. – 2018. – 21 лип.
34. Театральний простір «Сцена б» в Довженко-Центрі [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.dovzhenkocentre.org/news/308/>.
35. У Києві більше сотні недержавних театрів – Гільдія незалежних театрів України [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/u-kiyevi-bilshe-sotni-nederzhavnikh-teatriv-ukrayini-%E2%80%93-gildiya-nezaleznykh-teatriv-ukrayini>.
36. Головненко А. «Київський рахунок»: вистави на сніданок, обід і вечерю / Головненко А. // Тиждень. – 2018. – 26 січ.

Матеріал підготував

І. Ю. Бурнашов, завідувач
відділу наукового аналізу і
узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 0,93. Б/т. Зам. 78. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12